

Forståelig kritikk, innlegg i Bistandskaktuelt september 2006

Av Jørn Rattsø.

Bistand er et interessant politikkområde med store problemer. Bistanden preges av overveldende ambisjoner, manglende kunnskap om forholdet mellom virkemidler og ambisjoner, og mangelfulle resultater. Man er åpenbart i villrede om bistanden. Løsningen er blitt at man styrer politikken etter gode hensikter. Det synes åpenbart at man nå bør fokusere mer på gode resultater. Det krever reform.

Utvalget som har utredet frivillige organisasjoner i bistanden har fått trekke på bistandsmiljøets omfattende kunnskap og erfaring om utvikling, og diskusjonen om utvalgets virkelighetsforståelse og reformforslag har med enkelte klare unntak vært meget god. Utvalget er grunnleggende positiv til frivillige organisasjoner og det er mer enn nok fattigdom å gå løs på. Reformforslagene skal gjøre bistanden bedre. Diskusjonen kan bidra til bedre reformer.

Selv om de fleste innlegg svarer på disse utfordringen har det dessverre vært farlig lett å gjennomskue organisasjonenes interesser i debatten. Kritikken gjenspeiler den hovedstrategi bistandsmiljøet bruker for å forsvare den etablerte ordning, som man lever godt av. Man påberoper seg de mange gode hensyn man skal ivareta. Redusert fattigdom er bare ett av mange mål, man skal også redde miljøet, etablere demokrati av norsk type rundt i verden osv. Da er man tilbake til støtte til gode hensikter. Den enkelte organisasjons aktivitetstilbud er også ofte tydelig avspeilet i debatten.

Det blir derfor et hovedinntrykk at bistandsmiljøet forsvarer status quo. Støtteordningene skal helst være helt åpne, man skal kunne få støtte til alle typer aktiviteter i alle typer organisasjoner i alle land. Denne hovedlinjen er nylig opphøyet som NORAD's nye strategi, som dermed knapt kan kalles noen strategi. Alle kan gjøre alt bare det er med kvalitet. Og hensikten må være god.

Et nytt utvalg som utreder bistanden er selvfølgelig en trussel mot den etablerte orden og forsvaret hører med i prosessen. Det ville likevel være interessant om organisasjonene i noe større grad viser vilje til reform og fornyelse. Reformen må nødvendigvis prioritere noen bistandsaktiviteter foran andre og vil derfor oppleves som innstramming. Den konstruktive respons er å diskutere slike harde prioriteringer ut fra hva man kan oppnå. Det har ikke vært stor vilje til det. Det er lettere å påberope seg gode hensikter. Og politikerne kan knapt si nei til dem.

Det er bistand til langsiktig utvikling som er vanskeligst, og det er her man kan få minst igjen for pengene. Med utvikling som begrunnelse brukes veldig mye penger som hjelper veldig få. Dels fordi det er lokale prosjekter med liten rekkevidde og bærekraft. Dels fordi det brukes i omgivelser som ikke stimulerer utvikling. Dels fordi det først og fremst hjelper givene selv.

Utvalget har lagt til grunn at mottagerlandene skal ha eierskap til egen utvikling. Hvis man tar eierskap på alvor må myndighetene selv sitte i førersetet. Bistanden må ha en relasjon til staten. Dette er en stor utfordring for organisasjonene, som mange kommentatorer tar inn over seg. Organisasjonene har historisk opptrått uavhengig av staten i landene man har operert i, men utvikler nå nye relasjoner.

Utvalget finner at organisasjonene har sin særlige styrke i stater med dårlig styresett, hvor staten svikter. Der hvor staten knapt fungerer (Sør-Sudan, Somalia) er organisasjonene særlig godt egnet til å nå ut til befolkningen. I slike stater snakker vi primært om humanitær bistand, om å overleve og dekke grunnleggende behov. Norske organisasjoner er anerkjent internasjonalt som gode operatører i slike sammenhenger. Stat-til-stat bistanden har begrenset rekkevidde her, og FN er bedre til politisk og administrativ koordinering enn operatørvirksomhet. Thomas Colin Archer og Jens Mjaugedal fra Flyktningehjelpen har i Dagbladet 13/9 vektlagt den positive betydningen av internasjonal, profesjonell og uavhengig innblanding i slike konfliktområder. Det er jeg enig i.

Men langsiktig utvikling er en lang og tung prosess, og her må man være mer nøye med hvor man satser. Utvikling må først og fremst skapes av landene selv. Bistand har i beste fall en marginal rolle. Utvalgets vektlegging av styresett har blitt sterkt kritisert i debatten. Det argumenteres med at det er vanskelig å slå fast hva som er godt styresett. Dette er underlig argumentasjon. Uansett må man velge land hvor man skal satse på utvikling, skal man da ikke ta hensyn til styresett? Hvis man ikke vektlegger styresett ser man bort fra den viktigste faktor som bestemmer bistandens effekt. Langsiktig bistand i land som motarbeider utvikling kan dessverre lett bli sløsing med penger. Det er for mye fattigdom til at vi kan tillate det. Så får vi heller diskutere hvor mye norsk politisk aktivisme skal få utfolde seg rundt om i verden.

Utvalget har også vært bekymret for hvordan organisasjonene fungerer overfor sivilsamfunnet og har advart mot bistandsdrevet sivilsamfunn. Det er ikke like klart at internasjonal, profesjonell og uavhengig innblanding fungerer her. Halle Jørn Hanssen tar opp utfordringen i Klassekampen 7/9 og diskuterer hvordan samspeillet kan bli bedre. Han åpner også for direkte støtte til organisasjoner i sør, som utvalget foreslår. På den andre siden finner Grete Faremo i Bistandsaktuelt 6/2006 bare argumenter mot å støtte organisasjonene direkte. Enda mer kontroversielt er utvalgets anbefaling om prioritering av samarbeid mellom organisasjoner som har tilsvarende oppgaver og forankring i sine hjemland, såkalte naturlige partnere. Slikt arbeid kan selvsagt foregå i alle land, det er en misforståelse at utvalget vil begrense det til land med dårlig styresett. Det er resultatene som teller.

Det blir spennende å se om regjeringen tør fornye bistanden fra gode hensikter til gode resultater. Da må man tørre å ta tak i den etablerte orden. Det blir ikke lett, for organisasjonene er godt forankret i det politiske miljø. Uansett bør organisasjonene ta utfordringene selv. Bedre fungerende organisasjoner vil stå sterkere i framtidig kamp om penger.

Noen kritikere mener at utvalgets rapport er uforståelig. Det er kanskje et større problem at kritikken er så lett å forstå.